

Nebevî Beyânda Tasnif ve Tedris Açısından Değeri

Fahri Hoşab

Yrd., Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Fatma Çimen

Öğretmen, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Öz: Hz. Peygamber, vahyin tebliği ve muhtevasını beyânda, fitrat ve muhatap merkezli bir usûl takip etmiştir. Allah'ın Resûlü muhtevayı beyânda, muhataplarının vahyin mânâ ve maksadını kısa yoldan anlama ve kavramalarını hedeflemiştir. O, bu hedefi gerçekleştirmek için, muhataplarına mevzu ve meseleleri öğretirken akıl / mantık, zekâ ve hafıza kanunlarını dikkate almıştır. Hz. Peygamber bunun yanında, beyânında, mânâ ve maksadın muhataplarca öğrenilmesi, anlaşılması ve kavranması için ekseriyetle îcâzı esas almış ve muhtevayı bir tertip içinde ifade etmiştir. Onun bazı izah ve ifadelerinde yer alan tasnifler, beyânındaki icaz ve tertibin bir nev'ini teşkil etmektedir. Allah'ın Resûlü'nün beyânda tasnife yer vermesinin maksadı, muhataplarına verilen dersin ezberini / öğrenmeyi kolaylaştırmaktır. O'nun beyânında yer yer muhtevayı tasnifiyle muhatapları vahyin mânâ ve muhtevasını daha iyi anlamış ve daha kolay kavramıştır.

Anahtar Kelimeler: Tebliğ, beyân, tasnif.

Grouping in the Prophetic Declaration and Value in Terms of Teaching

Abstract: The Prophet Muhammad followed a method based on creation and interlocutor for explaining the content of the revelation and its transport. The Prophet aimed understanding of his interlocutors to the meaning and purposes of revelation briefly and to the point. He considered reason, logic, intelligence and memory of interlocutors when he taught subjects for realize this goal. In addition to this, the Prophet usually predicated short words on teaching and following of meaning and purpose and he expressed the content of subject in an orderly manner. The streaming in some of his explanations and statements constitute a kind of form and arrangement in his explanations. The purpose of the Prophet's streaming in the explanations was to make it easier to memorize the

lesson given to his subjects. By means of the Prophet's streaming, his interlocutors understood better the content of the inspiration and its meaning.

Keywords: Notification, declaration, classification.

GİRİŞ

Hız. Peygamber (sav), Allah'tan aldığı vahyi insanlara **tebliğ** etmekle emrolunmuştur.¹ Allah, Resûl'üne tebliğin yanında, muhataplarına vahyin muhtevasını açıklama (**beyân**) vazifesi de vermiştir.² O'nun vahyin muhtevasını beyânı, söz, fiil ve takrirleri ile gerçekleştirmiştir. Hız. Peygamber, tebliğ ve beyân vazifesini zaman, mekân ve insan (fert -kitle) şartlarını gözeterek bir **usûl** takip ederek yerine getirmiştir.

Hız. Peygamber vahyin tebliği ve beyânını, insan fitratını ve muhataplarını merkeze alan bir anlayış ve usûl çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Kur'an'da, Allah'ın Resûl'üne, tebliğ / davet ve beyânda usûl takip etmesi gerektiğine³ ve bu vazifeyi yerine getirdiğine dair âyetler yer almaktadır.⁴ Hadîs kaynaklarında da Hız. Peygamber'in tebliğ ve beyânda usûl takip ettiğine dair rivayetler nakledilmiştir.⁵ Mevzuyu hadîslerin bütünlüğü çerçevesinde değerlendirdiğimizde, usûl takibinin tebliğ ve beyânın bütün safahatını ve teferruatını içine aldığını görmekteyiz.

NEBEVÎ BEYÂNDA USÛL

Allah'ın Resûlü'nün İslâm'a davet faaliyetlerinde vahyin beyânı geniş bir yer tutar. O, davet faaliyetlerinde takip ettiği usûlle, muhataplarının vahyin mânâ ve maksadını kısa yoldan öğrenme, anlama ve kavramalarını, buna bağlı olarak dinin emir ve nehiyelerini tatbik etmelerini hedeflemiştir. Vahyin beyânında bu hedeflere ulaşabilmek için de, muhataplarının psikolojik, sosyolojik ve kültürel şartlarını göz önünde bulundurmuş, onlara, yerine ve ihtiyaca göre, bazen

¹ Bkz. Mâide 5/67.

² Bkz. Nahl 16/44.

³ Meselâ bkz. Nahl 16/ 125; Rûm 30/30.

⁴ Meselâ bkz. Yûsuf 12/108.

⁵ Meselâ bkz. Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl, *el- Câmi'u's-Sahîh*, İstanbul 1992, 'İlm 11, Cihâd, 164; Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1992, Cihâd 6-8; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul 1992, , I, 239, 283, 365, 4, 399, 412; Ebû Dâvûd, Süleymân b.El-Eş'as, *es-Sunen*, İstanbul 1992, Edeb 17, 20.

müşterek vasıflarını bazen de ferdî farklılıklarını dikkate alarak hitapta bulunmuştur.

Hız. Peygamber muhataplarına vahyin tafsilî bilgisini verirken veya tefsirini muhteva beyânlarda bulunurken fitrat esaslı bir usûl takip etmiş, öğretme-öğrenme, kavratma-kavrama ve terbiye hedeflerinin gerçekleşmesi için akıl / mantık, zekâ ve hafıza kanunlarını dikkate almıştır. Nebevî beyân bu yönüyle bir tedris faaliyeti ve belli zaman ve mekânla sınırlanmayan bir mektep mahiyetindedir.

Günümüz pedagoji araştırmaları ve bunların tespitlerinden hareketle yapılan değerlendirmeleri ihtiva eden ilmî eserler de, öğretme ve öğrenmede insan tabiatını esas alan bir metodolojinin gerekliliği üzerinde durur ve tafsilâtını verirler.⁶

NEBEVÎ BEYÂNDAN TASNİF USÛLÜ

Nizamî bir tedriste yapılması gereken ilk iş, mefhumun veya mefhumların ihdası / inşasıdır. Mefhum / mefhumlar mevcutsa, bu ameliyeye gerek kalmadan öğretme-öğrenme safhasına geçilir.

Mefhumlar bazen mücerret mânâlar ifade eder. Mücerret mânâları zihinlerde müşahhas hâle getiren misâllerdir. Bu sebeple beyânda ihtiyaç hâlinde temsile yer verilir. Bunu takip eden safha, muhataplara mefhumla ait muhtevayı / tafsilâtı / teferruatı öğretmedir.

Muhtevayı en kolay öğretme-öğrenme yollarından birisi de onu tasnife tabi tutmaktır. Tasnif, bilginin hafızada yer edinmesine ve kalıcı olmasına yardımcı olur. Tekrarlar ise, musannef bilginin tazelenmesini ve zihinde yerleşik hâle gelmesini sağlar.

Yukarıda yaptığımız tespitlerin kendi terminolojisi, müfredatı ve muhtevası ile modern pedagojide de işlendiğini görmekteyiz.⁷

Allah'ın Resulü, beyânında, mânâ ve maksadın muhataplarca öğrenilmesi, anlaşılması ve kavranması için ekseriyetle îcâzı esas almış ve ifadelerinde tertip

⁶ Meselâ bkz. Özden, Yüksel, *Eğitimde Yeni Değerler Eğitimde Dönüşüm*, Ankara 2002, s. 72-77; Sönmez, Veysel, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara 2010, s. 87-145; Fidan, Nurettin-Erden, Münire, *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara 1987, s. 149-193; Şişman, Mehmet, *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara 2007, s. 9-17, 157-172; Başaran, İbrahim Ethem, *Eğitim Psikolojisi Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri*, Ankara 1988, s. 25-164, 239-266; Selçuk, Ziya, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara 2004, s. 121-129; Yeşilyaprak, Binnur (Editör), *Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim*, Ankara 2006, s. 154-176.

⁷ Meselâ bkz. Sönmez, Veysel, a.g.e., s. 233-235.

gözetmiştir. Onun bazı izah ve ifadelerinde yer alan tasnifler, beyânındaki icaz ve tertibin bir nev'ini teşkil etmektedir.

Hz. Peygamber'in ifadelerinde tasnife yer vermesinin sebebi, muhataplarına verilen dersin zabtını (ezberlenmesini) / öğrenmeyi kolaylaştırmadır.⁸ Bundan dolayı Allah'ın Resulü, tebliğatının teferruatını küçük tasniflere tabi tutarak parça parça vaz etmiştir.⁹

Hadîs metinlerinde yer alan râvî sahâbîlere ait, “(Hz.) Peygamber (sav) bize yedi şeyi emretti ve bizi yedi şeyden men etti...”¹⁰, “Dostum (Hz. Peygamber) bana üç şey vasiyet etti...”¹¹, “Resûlullah (sav) on şeyi men etti...”¹², “Üç saat vardır ki Resûlullah (sav) bizi onlarda namaz kılmaktan yahut ölülerimizi defnetmekten men ederdi...”¹³, “(Hz.) Peygamber (sav) yedi yerde namaz kılmayı men etti...”¹⁴, “Resûlullah (sav) içkide on kişiye lanet etti...”¹⁵ gibi ifadeler, nebevî beyândaki tasnifin, verilen bilgileri ashabın zihninde kalıcı kıldığını gösteren misâllerdir.

Hz. Peygamber, beyânının muhtevasında benzerlik taşıyan hususları aynı tabir altında tasnif etmiştir. Teferruat, dersin kolayca ezberlenme sınırını taşıyacak durumdaysa, muhtevayı çoklu tasnife tabi tutmuştur. Çoklu tasnife tabi teferruat, bazen ayrı tabir altında, bazen de mânâları birbirine yakın tabirler altında bir araya getirilmiştir. Teferruat içerisinden bazıları mevzunun her ifade edilmesinde tekrar edilerek yanında yenileri zikredilmiştir. Tasnif bazen de rakamlar zikredilerek yapılmıştır.¹⁶

NEBEVÎ BEYÂNDAN TASNİF ÖRNEKLERİ

Nebevî beyânda tasnifle ilgili yukarıda yaptığımız tespit ve değerlendirmelere dair Hadîs kaynaklarında çok sayıda örnek mevcuttur. Aşağıda bu örneklerden bazılarını ve kısa değerlendirmelerine yer verilerek mevzu müşahhas hâle getirilmeye çalışılmıştır. Lafzında tasnif barındıran bazı hadîsler birden fazla

⁸ Bkz. Canan, İbrahim, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları 2*, İstanbul 2002, s. 130-131.

⁹ Bkz. a.g.e., s. 132.

¹⁰ Buhârî, Cenâiz 2; Müslim, Libâs, 3; Tirmizî, Ebû İlsâ Muhammed b. İlsâ, *es-Sunen*, İstanbul 1992, Edeb, 45.

¹¹ Buhârî, Teheccüd, 33; Müslim, Musâfirîn, 85.

¹² Ebû Dâvûd, Libâs, 8.

¹³ Müslim, Musâfirîn, 293; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 55; Tirmizî, Cenâiz, 41.

¹⁴ Tirmizî, Salât, 141.

¹⁵ Tirmizî, Buyû', 59; Ebû Dâvud, Eşribe, 2.

¹⁶ Geniş bilgi için bkz. Canan, a.g.e., s. 132-137.

konuya örnek teşkil etmektedir. Biz bu durumdaki hadîsleri sadece bir başlığın altında zikrettik.

Konularına göre seçilmiş ve değerlendirilmiş örnekler şunlardır:

İmana Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Hiz. Peygamber'in beyânlarında başta "tevhid" olmak üzere iman ve iman edilecek hususlar önemli bir yer tutar. Hadîs kaynaklarında imanın tarifi, esasları, faziletleri ve "mü'min" açısından neticeleri ile ilgili çok sayıda rivayet yer almaktadır.

Allah'ın Resûlü hadîslerinde, imanın tarifini tasnife tabi tutarak yapmış, iman esaslarını kendi tarifi içinde belirtmiştir. O, bir hadîsinde imanın, "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahirete ve kadere iman"¹⁷ olmak üzere altı esastan bahsederken, diğere bir hadîsinde, "dört" rakamını telaffuz etmiş, imanın esaslarını, "Allah'tan başka ilâh olmadığına, kendisinin Allah'ın elçisi olduğuna ve bütün insanlara hakla gönderilmiş bulunduğuna, tekrar dirilmeye ve kadere iman"¹⁸ olarak sıralamıştır.

İki farklı rivayetteki iki farklı tasnif, Hiz. Peygamber'in muhtevayı muhataplarına öğretmek için ihtiyaca göre daralttığını veya genişlettiğini göstermektedir. Zira insanların iman etmeleri gereken hususlar dört veya altı esastan ibaret değildir. Hadîs kaynaklarında Din'in teferruatı içerisinde iman edilmesi gereken başka hususların olduğunu da tespit etmekteyiz.

Hiz. Peygamber, hadîslerinde imanın gereği olan şeylerden bahsederken de zaman zaman tasnifte bulunmuştur. O, bir hadîsinde, "üç şey" in imanın aslından olduğunu, bunların da, "La ilahe illallah' diyene saldırmama, işlediği herhangi bir günahı sebebiyle bir kimseyi tekfir etmeme, herhangi bir ameli sebebiyle de İslam'dan dışarı atmama; cihadın kıyamete kadar geçerliliği ve kadere inanma"¹⁹ olduğunu belirtmiştir.

Farklı hadîslerde imanın gereği olan birçok fiil ve hasletten bahsedilmiştir. Yukarıdaki tasnif, muhatapların o an ihtiyaçları olan ve öğrenmeleri gereken hususları içine almaktadır.

¹⁷ Müslim, İmân 7; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Tirmizî, İmân 4.

¹⁸ Tirmizî, Kader 10; İbn Mace, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sunen*, İstanbul 1992, Mukaddime 10.

¹⁹ Ebû Dâvûd, Cihâd 33.

Zikri geçen hadîste olduğu gibi, hadîslerde geçen rakamlar ekseriyetle kesin bir miktar, kemmî bir değer ifade etmez.²⁰ Farklı hadîslerin lafızlarını bir araya getirip tayin edilen sayıları değerlendirdiğimizde, rakamlı tasniflerin çoğu zaman öğrenme ve ezberlemeyi kolaylaştırmak için yapıldığını tespit etmekteyiz.

Yaptığımız bu tespit ve değerlendirmeler, mevzu ile ilgili farklı konulara dair hadîsler için de geçerlidir.

Hz. Peygamber, imanın faziletleri ve neticelerini anlattığı bazı hadîslerinde de tasnife yer vermiştir. Bir hadîste, Allah'ın Müslümanlar adına razı olduğu "üç husus", "mü'minlerin sadece Allah'a kulluk yapması, O'na hiçbir şirk koşmaması, Allah'ın ipine toptan yapışıp bölünmemesi"²¹ olarak sıralanmıştır.

Bir hadîste, Allah'ın mü'minleri "üç sıkıntı"dan koruduğu ifade edilmiş, bunlar, "Hz. Peygamber'in bedduasıyla helâk olunmayacakları, bâtıl yolda olanların hak üzerine galip gelmeyecekleri ve sapıklık üzere birleşmeyecekleri"²² şeklinde tasnif edilmiştir.

Allah'ın Resûlü, "üç husus" kimde bulunursa, o kimsenin imanın tadını alacağını belirtmiş ve bunların, "Allah ve Resûlü'nü her şeyden çok sevmek, bir kimseyi yalnızca Allah rızası için sevmek, imandan sonra küfre dönmekten, ateşe atılmaktan çekindiği gibi çekinmek"²³ olduğunu ifade etmiştir. Bir başka hadîste, imanın tadını aldırان "üç husus"u, "Allah'tan başka ilah olmadığına inanarak bir olan Allah'a kulluk etmek; malın zekâtını gönül rızasıyla, içine sinerek ve her sene düzenli olarak vermek; zekât olarak yaşlı, uyuz, hasta, çelimsiz ve sütü az olan hayvanı vermeyip malların orta hâllisinden vermek"²⁴ olarak tasnif etmiştir.

Hadîslerde "mü'minlik" vasfına aykırı veya kişinin "mü'min" sıfatını ortadan kaldıran hususlar anlatılırken de tasnife yer verildiğini görmekteyiz. Bir hadîste, mü'minde bir arada bulunmaması gereken "iki haslet"ten bahsedilmiş, bunların "cimrilik ve kötü ahlâk" olduğu ifade edilmiştir.²⁵ Münafiğin alâmetlerinin anlatıldığı bir hadîste "üç fiil" sıralanmış, bunların, "bir kimsenin konuştuğu zaman yalan söylemesi, kendisine bir şey emanet edildiğinde ihanet etmesi, söz

²⁰ Bkz. Suyutî, Celâleddîn, *Zehru'r-Rubâ 'ale'l-Muctebâ*, Kâhire 1930, VIII, 222.

²¹ Müslim, 'Akdiyye 10.

²² Ebû Dâvûd, Fiten 1.

²³ Buhârî, İmân 9; Müslim, İmân 67; Tirmizî, İmân 10.

²⁴ Ebû Dâvûd, Zekât 5.

²⁵ Tirmizî, Birr 41.

verdiği zaman sözünde durmaması”²⁶ olduğu belirtilmiş, diğer bir hadîste ise nifak alâmeti olarak “dört fiil” sıralanmış, önceki hadîste geçen üç fiile “husumet sırasında haktan sapma”²⁷ eklenmiştir.

İslâm’a Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Hadîslerde “İslâm” ve “Müslüman” mefhumları, İslâm’ın esasları, Müslümanlara yüklediği vecibeleri ve faziletleri ilgili hususlar anlatılırken tasnife yer verildiğini görmekteyiz.

Hz. Peygamber, İslâm’ın “beş temel esas” üzerine kurulduğunu, bunların, “Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed’in Allah’ın Resûl’ü olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacetmek ve Ramazan orucunu tutmak”²⁸ olduğunu belirtmiştir.

Bir hadîste, İslâm ümmetinin diğer insanlara “üç fazilet”le üstün kılındığı ifade edilmiş; “Müslümanların saflarının meleklerin safları gibi kılındığı, bütün yeryüzünün İslâm ümmetine meşit kılındığı ve eğer su bulunmazsa, toprağın onlar için temizleyici kılındığı”²⁹ belirtilmiştir.

Allah’ın Resûlü, bir hadîsinde Müslüman’ın Müslüman üzerinde “beş hak”ının bulunduğunu, bunların, “Müslümanın selâmını almak, hastalandığında ziyaret etmek, cenazesine katılmak, davetine icabet etmek ve aksırıldığında Allah’tan rahmet dilemek”³⁰ olduğunu ifade etmiştir. Bir başka hadîsinde, Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkının “altı” olduğunu ifade ederek bir önceki hadîste sayılanlara “kendi için arzu ettiğini Müslüman kardeşi için de arzu etme”yi³¹ ilave etmiştir. Bir diğer hadîsinde ise Müslümanın Müslüman üzerindeki hakkının yine “altı” tane olduğunu ifade etmiş ve bunları, “Müslüman kardeşine selâm verme, davetine icabet etme, nasihat istediğinde nasihat etme, aksırıp Allah’a hamd ettiğinde ona duayla karşılık verme, hastalandığında ziyaret etme ve öldüğünde cenazesine katılma”³² şeklinde sıralamıştır.

²⁶ Buhârî, Vesâyâ 8; Müslim, İmân 107.

²⁷ Buhârî, İmân 24; Müslim, İmân 106; Ebû Dâvûd, Sünnet 15

²⁸ Buhârî, İmân 2; Müslim, İmân 21; Tirmizî, İmân 3.

²⁹ Müslim, Mesâcid 4.

³⁰ Buhârî, Cenâiz 2; Müslim, Selâm 4.

³¹ Tirmizî, Edeb 1; İbn Mâce, Cenâiz 1.

³² Müslim, Selâm 5.

Bir hadîste, Müslümanların “üç nimet”te ortak oldukları, bunların, “su, çayır (ot) ve ateş” olduğu³³ ifade edilmiştir.

Peygamberlik ve Hz. Peygamber’e Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Hiz. Peygamber’in muhataplarına, “peygamberlik” müessesesi ve kendi peygamberlik vazifesini anlattığı hadîslerinde de tasnif örneklerine rastlamaktayız.

Bir hadîste, peygamberlere ait sünnetler şöyle tasnif edilmiştir: “Dört şey peygamberlerin sünnetlerindedir: Hayâ, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek.”³⁴

Hadîslerde, Allah’ın fazilet olarak sadece Hiz. Peygamber’e verdiği hususiyetlerden de bahsedilmiş ve bunlar şöyle sıralanmıştır: “Benden önceki peygamberlerden hiçbirine verilmeyen beş şey bana verilmiştir: Ben düşmanımın içine bir aylık mesafeden korku salma yardımına mazhar oldum. Yeryüzü bana mescit ve temiz kılındı, onun için ümmetimden namaz vaktine kavuşan herkes (bulduğu yerde) namazını kılıversin. Ganimetler bana helâl kılındı. Her peygamber sadece kendi kavmine gönderilirken ben bütün insanlığa gönderildim. Ve bana şefaât (etme hakkı) verildi.”³⁵ Bir başka hadîsinde ise, “Ben altı şeyle peygamberlere üstün kılındım...” demiş ve “Bana, cevâmiu'l-kelim (az sözle çok şey söyleme) verildi...”³⁶ ifadesi ile yukarıdaki “beş” hususiyete “altı”ncısını eklemiştir.

İbadete Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Hadîslerde yer alan “ibadet”, “salih amel”, tayin edilen ibadetler, ibadet vakitleri, teşvik edilen salih ameller, bunların faziletleri, neticeleri ve mükelleflerle ilgili bazı beyânlarda tasnife yer verilmektedir.

Ashaptan Ebu Hureyre bir rivayetinde şöyle demiştir: “Dostum (Hz. Peygamber) bana üç şey vasiyet etti: Her aydan üç gün oruç tutmamı, iki rekât kuşluk namazı kılmamı ve uyumadan önce vitir kılmamı.”³⁷

³³ Ebû Dâvûd, Büyû’ 60.

³⁴ Tirmizî, Nikâh 1.

³⁵ Buhârî, Salât 56; Müslim, Mesâcid 3.

³⁶ Müslim, Mesâcid 5

³⁷ Buhârî, Teheccüd 33; Müslim, Musâfirîn 85.

Allah'ın Resûlü, salih ameller içinde faziletli veya en faziletli olanlarını farklı hadîslerinde farklı tasniflerle sıralamıştır. Meselâ; “Allah için sevmek ve Allah için buğzetmek”³⁸; “Lâ ilahe illallah” zikri, “Elhamdülilllah” duası³⁹; “Sübhânallahi ve bi-hamdihî sübhânallahi'l-azîm.” cümlesi⁴⁰; “her namazın arkasında on defa Allah'ı tesbih etme, on defa tekbir getirme, on defa da hamd etme”⁴¹, hadîslerde zikredilen en faziletli ameller arasındadır.

Hz. Peygamber, insan öldüğü zaman “üç eser”i dışında amellerinin kesileceğini ifade etmiş, devam edecek amelleri, “sadaka-i câriye (uzun ömürlü olarak insanların istifadesine sunulmuş sadaka / hayır), geride bıraktığı ve kendisinden yararlanan ilim ve geride kendisine dua eden sâlih evlât”⁴² olarak tasnif etmiştir.

Bir hadîste, Allah'ın sevdiği “üç kişi” şöyle tasvir edilmiştir: “Allah adına bir şey isteyen istediğini gizlice veren; yorucu bir gece yolculuğunda, konaklama yerinde, uykunun her şeyden kıymetli olduğu vakitte, herkes istirahat ederken kalkıp tevazu içinde Allah'a tazarruda bulunan ve âyetlerini okuyan; düşmanla karşılaşp hezimete uğrayan bir seriyyenin içinden ileri atılarak şehit edilinceye veya zafere ulaşıncaya kadar savaşmaya devam eden mücahid.”⁴³

Yukarıdaki ve benzeri hadîslerdeki zikredilen “kişi” veya “kişilik”lerin her biri birer insan veya mü'min “sınıf”ını temsil etmektedir. Bu sebeple, hadîslerde yer verilen temsilî anlatım çerçevesinde, “kişi” tabirini “sınıf” olarak anlamak daha doğru olur, kanaatindeyiz.

Dua ibadetine dair bir hadîste, “üç dua”nın reddedilmediği, bunların, “ebeveynin duası, yolcunun duası ve mazlumun bedduası”⁴⁴ olduğu; diğer bir hadîste ise duası reddedilmeyenlerinin birincisinin, “adaletli devlet başkanı”, ikincisinin, “iftar edinceye kadar oruçlu kimse”, üçüncüsünün ise “mazlum”⁴⁵ olduğu belirtilmiştir.

³⁸ Ebû Dâvûd, Sünnet 2.

³⁹ Tirmizî, Da'avât 9; İbn Mâce, Edeb 55.

⁴⁰ Buhârî, Da'avât 65; Müslim, Zikir 31; Tirmizî, Da'avât 60.

⁴¹ Ebû Dâvûd, Edeb 99, 100; İbn Mâce, İkâmetü's-salât 32.

⁴² Müslim, Vasiyye 14; Ebû Dâvûd, Vesâyâ 14; Tirmizî, Ahkâm 36.

⁴³ Tirmizî, Sıfatü'l-Cenne 25; Nesâî, , Ebû 'Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb, *es-Sunen*, İstanbul 1992, Zekât 75.

⁴⁴ Ebû Dâvûd, Vitir 29; Tirmizî, Birr 7; İbn Mâce, Du'â' 11.

⁴⁵ Tirmizî, Da'avât 128; İbn Mâce, Sıyâm 48.

İbadetin kabul şartları ile ilgili bir hadîste, “üç kişi”nin namazlarının bir karış bile kafalarının üstüne kaldırılmayacağı (kabul olunmayacağı veya sevabının az olacağı) ifade edilmiş, bunların, “fırar eden köle, kocası kendisine kızgın olarak geceleyen kadın ve kendisini istemeyen topluma imam (reis) olan kişi”⁴⁶ olduğu belirtilmiştir.

İbadet mükellefiyeti taşıyanlarla ilgili bir hadîste, üzerinden mesuliyet kalkanlar şöyle tasnif edilmiştir: “Kalem şu üç kimseden kaldırıldı: Uyanıncaya kadar uyuyandan, düş azıncaya kadar çocuktan ve akli başına gelinceye kadar deliden.”⁴⁷

Ahlâka ve Zühde Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Ahlâk ve zühde dair hadîslerde yer alan bazı tasnif örnekleri şunlardır:

Hadîslerde, Hz. Peygamber’in ashabına “yedi vecibe”yi emrettiği, bunların, “cenazelerin arkasından gitmek, hastayı ziyaret etmek, davet edene icabet etmek, mazluma yardım etmek, edilen yemini yerine getirmek, selâmı yaygınlaştırmak, aksırana dua etmek”⁴⁸ olduğu belirtilmiştir.

Allah’ın Resûlü bir hadîsinde, “hilm ve vakar”ı Allah’ın en çok sevdiği⁴⁹ hasletler olarak zikretmiştir.

Hz. Peygamber, haklarında yeminle söz söyleyebileceği “üç haslet” olduğunu söylemiş ve bunları şöyle sıralamıştır: “... Sadaka vermekle kulun malı eksilmez. Uğradığı haksızlığa sabreden Allah şerefini artırır. Dilenme kapısını açan kimseye Allah, fakirlik kapısını açar...”⁵⁰

Lafzında mecaza yer verilen bir hadîste eller şöyle tasnif edilmiştir: “Eller üçtür: Allah’ın eli en üsttedir, sonra veren el gelir, isteyen eli ise en alttadır...”⁵¹

⁴⁶ Tirmizî, Salât 149.

⁴⁷ Ebû Dâvûd, Hudûd 27; Tirmizî, Hudûd 15.

⁴⁸ Buhârî, Cenâiz 2; Müslim, Libâs 3; Tirmizî, Edeb, 45; Nesâî, Cenâiz 53.

⁴⁹ Ebû Dâvûd, Edeb 148, 149.

⁵⁰ Tirmizî, Zühhd 17.

⁵¹ Ebû Dâvûd, Zekât 28.

Hiz. Peygamber günlük hayatta geciktirilmemesi gereken Şeyleri Hiz. Ali'ye Şöyle sıralamıştır: "Ey Ali,  Şeyi geciktirme: Vakti gelen namazı. Hazır olan cenazeyi ve dengini bulan evlenmemiŐ kadını."⁵²

Hiz. Peygamber "fitratın gereği olan hususlar"ı da farklı tasniflere tabi tutar. Bir hadîsinde "beş Şey"ın fitrattan olduğunu belirtir ve bunları, "bıyıkları kesmek, koltuk altı tüylerini almak, tırnakları kesmek, etek tıraŐı olmak, sünnet olmak"⁵³ Şeklinde sıralar. Bir başka hadîsinde ise fitrat gereği olan Şeylerin sayısını "on" olarak zikreder ve yukarıdaki beş fitrî ameliyeye, "misvak kullanma, burna su çekme, parmak boğumlarını temizleme, istinca yapma (büyük abdest temizliği) ve mazmaza(ağza su çekme)"yı eklemiştir.⁵⁴

Hadîslerde insanlar, ahlâka ve zühde teşvik edilmenin yanında ahlâksızlıktan ve gafletten sakındırılmıŐtır.

Bir hadîste, çoğu kimsenin "iki nimet" hakkında aldandığını, bunların da "sağlık ve boŐ vakit" olduğu belirtilmiştir.⁵⁵

Hiz. Peygamber bir hadîsinde, ihtiyar kimsenin kalbinin "iki Şey"ın sevgisinde genç kaldığını, bunların, "uzun yaŐamak ve çok mal sahibi olmak"⁵⁶ olduğunu ifade etmiştir.

Bir hadîste insanlar, lâneti gerektirecek "iki fiil"den sakındırılmıŐ, bunların," insanların gelip geçtikleri yollara ve glgelendikleri yerlere abdest bozmak" olduğu ifade edilmiştir.⁵⁷

Allah'ın Resûlü, Şeytanın insanı gaflete sevk etmesi ve bundan kurtulmanın çaresini ise tasnif yoluyla Şöyle anlatır: "İnsan uyuduğu zaman Őeytan onun ensesine  düğüm atar. Her bir düğüm atarken de 'önünde uzun bir gece var, yat!' der. Eğer kişi gece uyanıp Allah'ı zikrederse, düğümün biri çözülür. Kalkıp abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Namaz kılınca son düğüm de çözülür.

⁵² Tirmizî, Cenâiz 73.

⁵³ Müslim, Tahâret 49; İbn Mâce, Tahâret 8.

⁵⁴ Müslim, Tahâret 56; Eb Dâvûd, Tahâret 29; Tirmizî, Edeb 14; İbn Mâce, Tahâret 8.

⁵⁵ Buhârî, Rikâk 1; Tirmizî, Zühd 1; İbn Mâce, Zühd 15.

⁵⁶ Müslim, Zekât 38; Tirmizî, Zühd 28; İbn Mâce, Zühd 27.

⁵⁷ Müslim, Tahâret 68; Tirmizî, İmân 4.

Sabahleyin dinç ve kendini iyi hissederek kalkar. Eğer böyle yapmazsa kendini kötü hissederek tembel bir şekilde güne başlar.”⁵⁸

Hiz. Peygamber, muhataplarını ikaz adına ümmetinde devam edecek Cahiliye bakiyesi işleri de şöyle tasnif etmiştir: ‘Ümmetimde dört şey vardır ki, cahiliye işlerindedir, bunları terk etmeyeceklerdir: Haseble (ırk ve kabile üstünlüğüyle) övünme, soyu sebebiyle insanları kötüleme, yıldızlardan yağmur bekleme, (ölenin ardından) matem ve ağıt yakma...’⁵⁹

Helâllere Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Hiz. Peygamber, hadislerinde helâl olan fiilleri belirtmiştir. İslâm’ın itikat ve anlayış olarak kalplere, zihinlere yerleşmesi için yasakladığı bazı şeyleri de, maksat hâsıl olunca “teşri” vazifesi adına kaldırmıştır.

Allah’ın Resûlü bir hadîsinde, kaldırdığı yasakları ashabına şöyle tasnif etmiştir: “Daha önce kabir ziyaretini size yasaklamıştım; artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Daha önce kurban etlerini üç günden fazla elinizde tutmanızı size yasaklamıştım; artık uygun gördüğünüz kadarını elinizde tutabilirsiniz. Daha önce tulumdan başka herhangi bir kaptan şerbet içmenizi yasaklamıştım; artık bütün kaplardan içebilirsiniz, fakat sarhoş edeninden içmeyin.”⁶⁰

Bir hadîste helâl kılınan ölü ve kanla ilgili şu tasnif yapılır: “Bize iki ölü ve iki kan helâl kılındı. İki ölü, balık ile çekirgeçdir. İki kan da karaciğer ile dalaktır.”⁶¹

Dökülmesi haram olan Müslüman kanını helâl kılan istisnai durumlarla ilgili bir hadîste şöyle bir tasnif yapılır: “Evli iken zina etme, adam öldürme ve dininden ayrılıp cemaati terk etme.”⁶²

Dilenmeyi yasaklayan Hiz. Peygamber, istemenin ancak şu “üç kimse”ye helâl olduğunu belirtmiştir: “Kefalet altına giren kimseye o malı elde edinceye kadar;

⁵⁸ Buhârî, Teheccüd 12; Ebû Dâvûd, Tahâret 14.

⁵⁹ Müslim, Cenâiz 29.

⁶⁰ Müslim, Edâhî 37; Ebû Dâvûd, Eşribe 7.

⁶¹ İbn Mâce, Sayd 9.

⁶² Buhârî, Diyât 6; Müslim, Kasâme 25, Tirmizî, Diyât 10.

bütün malını helâk eden, bir felakete maruz kalan kimseye geçim ihtiyacını temin edinceye kadar; fakir düşen kimseye geçim ihtiyacını temin edinceye kadar...⁶³

Hadîslerde, zarar verdiği takdirde veya zararlı olduğu için öldürülmesi caiz olan hayvanlar şöyle tasnif edilmiştir: “Beş hayvanı öldürene bir sorumluluk yoktur: Karga, çaylak, fare, akrep ve kuduz köpek.” Bir başka rivayet de şöyledir: “Beş fasık hayvan vardır ki onlar helâl bölgede de haram bölgede de öldürülür: Yılan, alacakarga, fare, kuduz köpek ve çaylak.”⁶⁴

Hz. Peygamber, bir araziyi işleyip kazanç sağlayabilecek kimseleri şöyle tasnif eder: “Ancak üç kimse ekin ekebilir: Tarlası olan, kendisine karşılıksız olarak arazi verilen ve altın ya da gümüş karşılığında tarla kiralayan kişi.”⁶⁵

Haramlara ve Günahlara Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Hz. Peygamber, haram olan şeyleri ve günah sınıfına giren fiilleri de muhataplarına ve ihtiyaca göre kısım kısım ve bazen tasnif ederek beyân etmiştir. Haramları ve günahları açıklayan bazı hadislerdeki tasniflere dair bazı örnekler şunlardır:

Hadîslerde “büyük günah” sınıfına giren fiiller “üç”, “dört”, “yedi” sayıları ile tasnif edilmiştir.⁶⁶ Hadîslerde zikredilen büyük günahlar şunlardır: “Allah’a şirk koşmak, ana babaya itaatsizlik etmek, yalan söylemek ve yalancı şahitlik”⁶⁷, “kendisi ile beraber yemek yer korkusuyla evlâdını öldürmek, komşunun karısıyla zina etmek”⁶⁸, “sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, cihaddan kaçmak, namuslu kadınlara iftira atmak.”⁶⁹

Bir hadîste, Allah’ın buğz ettiği “üç kişi”, “zina yapan ihtiyar, kibirli fakir ve zalim zengin”⁷⁰ olarak zikredilmiştir. Bir hadîste de Allah’ın sevmediği kimseler şöyle tasnif edilir: “Allah’a göre insanların en sevimsiz olanı üç sınıftır: Harem içinde zulüm ve haksızlık eden, İslam toplumu içinde cahiliye âdetini araştırıp,

⁶³ Müslim, Zekât 109; Ebû Dâvûd, Zekât 27.

⁶⁴ Buhârî, Cezâu’s-sayd 7; Müslim, Hac 67, 68, 69 56; Tirmizî, Hac 21.

⁶⁵ Ebû Dâvûd, Buyû’ 31; İbn Mâce, Ruhûn 7.

⁶⁶ Bkz. Nesâî, Tahrîm 4.

⁶⁷ Buhârî, Şehâdât 10; Müslim, İmân 143; Tirmizî, Şehâdât 3.

⁶⁸ Buhârî, Tefsîr (Furkân) 2.

⁶⁹ Buhârî, Vesâyâ 23.

⁷⁰ Tirmizî, Sıfatu’l-Cenne 25; Nesâî, Zekât 75.

onu bulup yaşatmak isteyen ve kanını haksız yere akıtmak için bir adamı takip eden.”⁷¹

Hadîslerde, Hz. Peygamber’in içki hususunda “on kişi”ye lânet ettiği belirtilmiştir. Bunlar; “içki yapmak için meyveyi sıkan ve sıkıran, içen ve dağıtan, taşıyan ve taşıtan, satan ve satın alan, hediye eden ve parasını yiyen”dir.”⁷²

Bir hadîste, Allah’ın Resûlü’nün, “üç vakit”te Müslümanları namaz kılmaktan yahut cenazelerini defnetmekten men ettiği, bunların da, “güneş doğmaya başladığı andan yükselinceye kadar olan vakit, güneşin tepe noktasına gelip meyledinceye kadar olan vakit ve güneş batmaya meyledip batıncaya kadar olan vakit”⁷³ olduğu ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber Müslümanları “yedi yer”de namaz kılmaktan men etmiştir: “Çöplük, hayvan kesilen yer, kabristan, yol ortası, hamam, develerin yattığı yerler ve Beytullah’ın damı.”⁷⁴

Allah’ın Resûlü, Allah’ın Müslümanlar adına nefret ettiği “üç husus”u şöyle sıralanmıştır: “Müslümanlar arasında gıybet, çok sual sormak ve malı israf etmek.”⁷⁵

Bir hadîste, Hz. Peygamber’in ashabını “yedi fiil”den men ettiği, bunların, “altın yüzükler veya yüzük takmak, gümüş kaptan su içmek, ipek minder kullanmak, ipekten yapılmış elbise giymek, ince ipek giymek, kalın ipek giymek, hâlis ipek kumaştan elbise giymek”⁷⁶ olduğu belirtilmiştir. Bir başka hadiste ise, Allah’ın Resûlü’nün ashabını “on fiil”den men ettiği, bunların, “dişleri törpüleyip inceltmek, dövme yapmak, (erkeklerin saç ve sakallarındaki akları, kadınların yüzlerindeki tüyleri) yolma, kadının kadınlı, erkeğin erkekle aynı örtü altında arada bir engel olmadan yatması, erkeğin acemler gibi elbisenin alt kısmına ipek şerit ilave etmesi, yine acemler gibi omuzlarına alem olarak (dört parmak

⁷¹ Buhârî, Diyât 9.

⁷² Tirmizî, Buyû’ 59; Ebû Dâvûd, Eşribe 2.

⁷³ Müslim, Musâfirîn 293; Ebû Dâvûd, Cenâiz 55; Tirmizî, Cenâiz 41.

⁷⁴ Tirmizî, Salât 141.

⁷⁵ Müslim, ‘Akdiyye 10.

⁷⁶ Buhârî, Cenâiz 2; Müslim, Libâs 3; Tirmizî, Edeb 45; Nesâî, Cenâiz 53.

genişliğinden fazla) ipek koyması, yağmacılık yapması, kaplan (derisinin) üzerine oturması ve yüzük takması⁷⁷ olduğu belirtilmiştir.

İlme Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Hz. Peygamber, ilmin esaslarını şöyle tasnif etmiştir: “İlim üçtür, bundan fazlası fazilettir: Muhkem âyet, kaim sünnet, adil taksim.”⁷⁸

İlim sahibinin de methedildiği bir hadîste gıpta edilecek kimseler şöyle tanıtılır: “Ancak iki kişiye haset (gıpta) edilir. Bunlar: Allah’ın kendisine mal verdiği ve onu hak yolunda harcayan kimse ile Allah’ın kendisine (ilim ve) hikmet verdiği ve ona göre karar verip, onu başkalarına öğreten kimsedir.”⁷⁹

Cihada Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Cihada teşvik eden, şehitlik ve gaziliğin faziletlerinden bahseden hadislerde de tasnif örneklerine rastlamaktayız.

Bir hadîste, yardım olunması Allah’ın üzerine hak olan “üç kişi”den bahsedilmiş, bunların, “Allah yolunda cihad eden kişi, bedelini verip kendisini hürriyete kavuşturmak isteyen köle, namus ve iffetini muhafaza etmek düşüncesiyle evlenmek isteyen kimse”⁸⁰ olduğu belirtilmiştir.

Hz. Peygamber bir hadîsinde, Allah’ın emanetinde olan “üç kişi”den bahsetmiş, bunları şöyle tasnif etmiştir: “Allah’ın yolunda savaşa çıkan kimse... Bu kimse, Allah ruhunu kabzedip de cennete koyuncaya ya da elde ettiği sevap ve ganimetle evine döndürünceye kadar Allah’a emanettir. Mescide giden adam... Bu kimse de Allah ruhunu kabzedip de cennete koyuncaya ya da elde ettiği sevap ve ganimetle evine döndürünceye kadar Allah’a emanettir. Evine selâmla giren kimse... Bu kimse de Allah’ın emanetindedir.”⁸¹

Hz. Peygamber şehitliğin faziletini de anlattığı bir hadîsinde, Allah katında her şeyden sevimli “iki damla” ve “iki iz”den bahsetmiş, “iki damla”nın, “Allah korkusuyla akıtılan gözyaşı damlası ve Allah yolunda dökülen kan damlası”, “iki

⁷⁷ Ebû Dâvûd, Libâs 8.

⁷⁸ Ebû Dâvûd, Ferâiz 1; İbn Mâce, Mukaddime 8.

⁷⁹ Buhârî, Zekât 5; Müslim, Musâfirîn 268.

⁸⁰ Tirmizî, Fezâilü’l-cihâd 20.

⁸¹ Ebû Dâvûd, Cihâd 10.

iz”in ise “Allah yolunda çarpışırken alınan yara izi ve Allah’ın emrettiği farzlardan birini yerine getirmekten kalan kulluk izi”⁸² olduğunu belirtmiştir.

Allah yolunda şehit olan kimsenin nail olacağı mükâfatlar bir hadîste şöyle tasnif edilmiştir: “Allah katında şehit olan kimse için altı haslet vardır: Dökülen ilk kanı ile beraber bütün günahları affolunur. Cennetteki makamı kendisine gösterilir. Kabir azabından kurtulur. En büyük korkudan (Cehennem korkusundan) emin olur. Kendisine iman elbisesi giydirilir. Güzel gözlü hurilerle evlendirilir ve akrabalarından yetmiş insan hakkında şefaati kabul olunur.”⁸³

Kıyamete Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Kıyamet alâmetleri farklı hadîslerde farklı tasniflere tabi tutularak ve bazen rakamlar zikredilerek anlatılmıştır. Bunların bazıları şunlardır: Annelerin, kendilerine cariyeye muamelesi yapacak çocuklar doğurması, ayağı yalın, başı açık, çıplak koyun çobanlarının yüksek ve mükemmel binalar yapmada birbirleriyle yarışmaları⁸⁴, Deccal’ın, Dabbetülaz’ın çıkması, güneşin batıdan doğması⁸⁵, Hz. İsa’nın nüzulü ve kâfirlerle mücadelesi⁸⁶...

Ahret Hayatına Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Ahret hayatına dair, yeniden diriliş, insanların amellerinden dolayı muhasebesi, cennetle mükâfatlandırılma veya cehennemle cezalandırılma gibi hususları ihtiva eden hadîslerde yer verilen tasnife dair bazı örnekler şöyledir:

Bir hadîste, vefat eden kimse için kalıcı olan husus şöyle ifade edilmiştir: “Ölüyü üç şey takip eder: İki geri döner, birisi yanında kalır: Ailesi, malı ve ameli onu takip eder. Ailesiyle malı döner, ameli kendisiyle beraber kalır.”⁸⁷

Hız. Peygamber, kıyamet günü insanların haşrini mecazî bir ifadeyle şöyle tasnif etmiştir: “İnsanlar kıyamet gününde üç sınıf olarak mahşer yerinde toplanacaklar... Bir grup binitli, bir grup yaya, bir grup da sürünür durumdadır...”⁸⁸ Başka bir hadîste, insanların mahşerde “üç fırka” olarak

⁸² Tirmizî, Fezâilü’l-cihâd 26.

⁸³ İbn Mâce, Cihâd 16.

⁸⁴ Müslim, İmân 5; Tirmizî, İmân 4; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Nesâî, Mevâkit 6.

⁸⁵ Müslim, İmân 239; Tirmizî, Tefsîr 6.

⁸⁶ Nesâî, Cihâd 41.

⁸⁷ Buhârî, Rikâk 42; Müslim, Zühd 1; Tirmizî, Zühd 45.

⁸⁸ Tirmizî, Tefsîr 17.

toplanacağını ifade etmiş ve bunları şöyle sıralamıştır: “Birinci fırka; gelecek hayatı özleyecek, geride kalan dünya hayatından nefret edecek zümre. İkinci fırka; ikisi bir deve, üçü bir deve, dördü bir deve, onu bir deve üzerinde sevk olunacaklar. Bunların bakiyesini (ki üçüncü fırkadır) bir ateş hasredip toplayacak. Onlar nerede istirahat ederlerse o ateş de beraberlerinde istirahat edecek, onların geceledikleri yerde onlarla beraber geceleyecek, onların sabahladıkları yerde beraberlerinde sabahlayacak. Ve onlarla beraber yürüyüp onların akşamladıkları yerde onlarla beraber akşamlayacak.”⁸⁹

Bir hadîste, cennetlikler şöyle sıralanmıştır: “Allah bir ok yüzünden üç kimseyi cennetine koyar: hayır ve sevap umarak o oku yapan sanatkârı, o oku Allah yolunda kullanıp atanı, oku atana yardımcı olanı...”⁹⁰ Başka bir hadîste ise “üç haslet”in sahibini cennete götüreceği ifade edilmiş, bu hasletler, “güçsüzlere yumuşak davranmak, ana babaya şefkat ve merhamet göstermek, elinin altında bulunanlara (işçiye, hizmetçiye) iyi davranmak”⁹¹ olarak sıralanmıştır.

Kıyamet günü mükâfatlandırılacak kimseleri Hz. Peygamber hadîslerinde şöyle tasnif etmiştir: “Yedi kimse vardır ki Allah onları kendi gölgesinden başka gölgenin olmadığı günde gölgelendirir: Adil devlet başkanı; Rabbine kulluk ederek temiz bir hayat içinde serpilip büyüyen genç; kalbi mescitlere bağlı Müslüman; birbirlerini Allah için sevip buluşmaları da ayrılımları da Allah için olan iki insan; güzel ve mevki sahibi bir kadının beraber olma isteğine ‘Ben Allah'tan korkarım!’ diye yaklaşmayan yiğit; sağ elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse; tenhada Allah'ı anıp gözyaşı döken kişi.”⁹² Başka bir hadîste kıyamet günü mükâfatlandırılacaklar şöyle sıralanır: “Üç kişi var ki kıyamet günü onları miskten yapılmış tepeler üzerinde görürüm: Hem efendisinin ve hem de Allah'ın hakkına riayet eden köle, cemaati kendisinden razı olan imam ve beş vakit ezanı okuyan müezzin.”⁹³

Bir hadîste cehennem ateşinin dokunmayacağı kimseler şöyle anlatılmıştır: “İki göze cehennem ateşi dokunmaz: Allah korkusundan ağlayan göz ve Allah yolunda nöbet bekleyerek geceleyen göz.”⁹⁴

⁸⁹ Buhârî, Rikâk 45; Müslim, Cennet 59.

⁹⁰ Ebû Dâvûd, Cihâd 23.

⁹¹ Tirmizî, Sıfatu'l-kıyâme 48.

⁹² Buhârî, Ezân, 36; Müslim, Zekât 30.

⁹³ Tirmizî, Birr 54.

⁹⁴ Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd, 12.

Hız. Peygamber, kıyamet günü Allah'ın yüzlerine bakmayacağı, temize çıkarmayacağı kendileri için acıklı bir azap olan "üç sınıf" insanı farklı hadîslerinde şöyle sıralamıştır: "Verdiğini başa kakan, elbisesini (kibir ve gururundan) yerde sürüyen, malını yalan yeminle satmak isteyen"⁹⁵, "anne babasına karşı vazifelerini yerine getirmeyen kişi, erkekleşen kadın, kadınlaşan erkek"⁹⁶, "yolculuk sırasında ihtiyacından fazla suyu olup da onu öteki yolculardan esirgeyen kimse, ticaret malını ikindiden sonra satarken, 'Onu şu kadar fiyata aldım.' diye yemin eden ve gerçek hiç de öyle olmadığı hâlde müşteri kendine inanan kimse, bir devlet başkanına dünyalık hatırına biat sözü veren, kendisine para pul verirse sözünde duran, vermezse sözünden cayan kişi"⁹⁷, "zina eden ihtiyar, yalan söyleyen hükümdar ve kibirli fakir."⁹⁸

Cehenneme girecek kimseleri tasnif eden hadîslerden birisi şöyledir: "Cehennem halkından iki sınıf var ki henüz görmedim: Biri, yanlarında sığır kuyruğuna benzeyen sopalar bulunan, onlarla insanları döven bir topluluk. Diğeri ise; giyindiği hâlde açık olan, erkeklere olan meyillerini yansıtan veya omuzlarını sallayarak, çalımlı yürüyen, başları bir tarafa meyleden develerin hörgücü gibi olan kadınlar..."⁹⁹

Hız. Peygamber bir başka hadîsinde cennete giremeyecek "üç sınıf" insanı, "anne-babasına karşı vazifelerini yerine getirmeyen, içki günahından tevbe etmeden ölen, yaptığı bağış başa kakan"¹⁰⁰ kimseler olduğunu belirtmiştir.

Ahirette hüküm sahiplerinin akıbetini bir hadîs şöyle tasnif eder: "Kadılar üç kısımdır. Bir kısmı cennette, iki kısmı ateştedir. Cennette olanlar, hakkı bilip onunla hükmedenlerdir. Hakkı bildiği hâlde hükmünde zulmeden kimse ise ateştedir. İnsanlar arasında bilgisizce hükmeden kimse de ateştedir."¹⁰¹

⁹⁵ Müslim, İmân 106; Ebû Dâvûd, Libâs 25.

⁹⁶ Nesâî, Zekat 69.

⁹⁷ Buhârî, Müsâkât 10; Müslim, İmân 171; Nesâî, Buyû' 6.

⁹⁸ Müslim, İmân 172.

⁹⁹ Müslim, Libâs 125.

¹⁰⁰ Nesâî, Zekât 69.

¹⁰¹ Ebû Dâvûd, Akdiyye 2; İbn Mâce, Ahkâm 3.

Kıssalara Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Hiz. Peygamber kıssalarının tahkiyesinde de tasnife yer vermiştir. Bu hususa dair iki örnek şöyledir:

“İbrahim (as) üç defa istisna olarak yalan söylemiştir. Bunlardan ikisi Aziz ve Celil olan Allah’ın zatı ve rızası içindir. Puta tapanlara ‘Ben hastayım.’ demesi ve ‘Belki putların şu büyüğü bu kırma fiilini işlemiştir.’ demesi...” Hiz. Peygamber, hadîsin devamında “üçüncüsü”nü, kıssanın tafsilatı içerisinde belirtir: “Hiz. İbrahim günün birinde zevcesi Sara ile beraber ansızın cebbarlardan azılı bir zalimin memleketine uğrayıvermişti. Adamları tarafından o zalim hükümdara: ‘Şehre yolcu bir kimse gelmiştir. Beraberinde insanların en güzeli bir kadın vardır.’ diye haber verildi. Zalim hükümdar, Hiz. İbrahim’e haber gönderdi. Geldiğinde Sara hakkında sorarak dedi ki: ‘Bu kadın kimdir?’ Hiz. İbrahim dedi ki: ‘Kız kardeşim.’...”¹⁰²

Kıssaların tahkiyesinde tasnife dair bir diğerk örnek hadîs şudur:

Beşikte sadece üç kişi konuştu. Bunlardan biri Meryem’in oğlu Hiz. İsa, diğerk Cüreyc ile macerası olan çocuktur...” Kıssanın devamında âbid birisi olan Cüreyc’e isnat edilen zina mahsulü çocuğun konuşarak onu temize çıkarması; üçüncü çocuğun ise kendisi hakkında duada bulunan annesine mukabil dua ederek konuşan ve bunun sebebini annesine açıklayan çocuk olduğu anlatılır.¹⁰³

Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi hadîslerde kıssaların tasnif edilerek hikâyeye edilmesi, insanların ortak tecrübesiyle sabittir ki, kıssanın muhtevasının ve verdiği dersin zihinlerde daha kalıcı olmasını sağlamaktadır. Bu sebeple hadîslerde yer alan ve tasnife yer veren tahkiyelerin de öğretim-öğrenme maksadına yönelik olduğunu tespit etmek mümkündür.

Hiz. Peygamber’in beyânındaki tasnif, mevzuları taksim ve muhtevayı kısa ifadelerle hülâsa etme ameliyesi olduğundan, ekseriyetle, belâğat unsurlarından îcâzı barındırırken, kıssalardaki tahkiyeler, tabiatıyla birtakım tasvir ve muhaverelere yer verdiğiinden belâğat unsurlarından itnâbı (uzun ve tafsilâtlı sözü) netice vermektedir. Bu sebeple kıssalardaki tasnif bu yönüyle, nebevî beyandaki tasnifin bütünlüğü içinde bir istisnâ teşkil etmektedir.

¹⁰² Buhârî, Enbiyâ 8; Mezâlim 35; Müslim, Fezâil 154.

¹⁰³ Buhârî, ‘Amel fi’s-Salât 7; Mezâlim 35; Müslim, Birr 7, 8.

Tıbb-ı Nebevîye Dair Hadîslerde Tasnif Örnekleri

Hız. Peygamber muhataplarına sıhhati muhafaza ve hastalıkların tedavisine dair tavsiyelerde bulunduğu bazı hadislerinde de tasnife yer vermiştir. Hadislerde şifa verici ameliyelerle ilgili tasnife dair iki örnek şöyledir:

“Şifa şu üç şeydedir: Bal şerbeti, kan alma aletinin vuruşu ve ateş ile dağlama. Fakat ümmetime ateş ile dağlamayı yasaklıyorum.”¹⁰⁴

“Tedavide kullandığınız şeylerin en hayırlısı burun damlası, şurup, kan aldirmek ve müşil ilaçlarıdır.”¹⁰⁵

Rüyaya Dair Bir Hadîste Tasnif Örneği

Bir hadîste rüyalarla ilgili şöyle bir tasnif yapılmıştır: “Rüya üçtür: İyi rüya Allah’tan müjdedir. Bir rüya da vardır ki şeytanın üzmesidir. Bir de kişinin merak ettiği şeylerin yansımasıdır...”¹⁰⁶

NETİCE

Allah’ın Resûlü vahyin beyânında, insan fitratını ve muhataplarını merkeze alan bir anlayış ortaya koymuş ve buna uygun bir usûl tatbik etmiştir. O, takip ettiği beyân usûlüyle, muhataplarının vahyin mânâ ve maksadını kısa yoldan anlama ve kavramalarını hedeflemiştir.

Hız. Peygamber muhataplarına vahyin tafsilî bilgisini verirken veya tefsirini yaparken takip ettiği usûlle, “muhataplarına mevzu ve meseleleri öğretme-kavratma” ve onların “zihin, kalp ve hissiyatını terbiye” hedeflerinin gerçekleşmesi için akıl / mantık, zekâ ve hafıza kanunlarını dikkate almıştır.

Allah’ın Resulü, beyânında, mânâ ve maksadın muhataplarca öğrenilmesi, anlaşılması ve kavranması için ekseriyetle îcâzı esas almış ve muhtevayı bir tertip içinde ifade etmiştir. Onun bazı izah ve ifadelerinde yer alan tasnifler, beyanındaki îcâz ve tertibin bir nev’ini teşkil etmektedir.

¹⁰⁴ İbn Mâce, Tıb 23.

¹⁰⁵ Tirmizî, Tıb 9.

¹⁰⁶ Buhârî, Ta’bir 26; Müslim, Rû’yâ 6.

Hz. Peygamber'in ifadelerinde tasnife yer vermesinin maksadı, muhataplarına verilen dersin ezberini-öğrenmeyi kolaylaştırmadır. Bu sebeple O, muhtevadaki teferruatı küçük tasniflere tabi tutarak ve taksim ederek beyân etmiştir.

Allah'ın Resûlü, beyânının muhtevasında benzerlik taşıyan hususları aynı tabir altında ifade etmiş; teferruat, dersin kolayca ezberlenme sınırını taşacak durumdaysa çoklu tasnife tabi tutmuştur. Çoklu tasnife tabi teferruat ise bazen ayrı tabir altında, bazen de mânâları birbirine yakın tabirler altında bir araya getirilmiştir. Teferruat içerisinde bazıları mevzunun her ifade edilmişinde tekrar edilerek yanına yenileri ilave edilmiştir.

Hadîslerde tasnif, bazen de rakamlar zikredilmek suretiyle yapılmıştır. Nebevî beyândaki rakamlı tasniflerin çoğu kesin bir miktar ifade etmez. Hadîslerde sayı tayin eden tasnifler, ekseriyetle öğrenme ve ezberlemeyi kolaylaştırmak için yapılmıştır.

Beyânda tasnif mevzuunu Hadîs ve Siyer kaynaklarında yer alan rivayetlerin bütünlüğü çerçevesinde değerlendirdiğimizde, nebevî beyâna dair usûlün ve bu usûl içerisinde yer alan tasnifin, muhatapların vahyin mânâ ve muhtevasını daha iyi anlamalarını ve daha kolay kavramalarını netice verdiğini görürüz. Beyânda nebevî usûl ve bir cüz'ü olan tasnif, tarihî seyir içerisinde, hitabet ve kitabette hatip, mürşit ve müelliflere örneklik ettiği gibi, günümüz tebliğ ve tedris faaliyetlerinde de istifade edilmesi gereken bir modeldir.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, İstanbul 1992.

Başaran, İbrahim Ethem, **Eğitim Psikolojisi Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri**, Ankara 1988.

Buhârî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b., **İsmâ‘îl, el- Câmî‘u’s-Sahîh**, İstanbul 1992.

Canan, İbrahim, **Peygamberimizin Tebliğ Metotları 2**, İstanbul 2002

Ebû Dâvûd, **Süleymân b. el-Eş‘as es-Sicistânî, es-Sunen**, İstanbul 1992.

Fidan, Nurettin-Erden, Münire, **Eğitim Bilimine Giriş**, Ankara 1987.

İbn Mâce, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. **Yezîd el-Kazvînî, es-Sunen**, İstanbul 1992.

Müslim b., **el-Haccâc Ebû‘l-Huseyn el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, el-Câmiu’s-Sahîh**, İstanbul 1992.

Nesâî, Ebû ‘Abdirrahmân Ahmed b., **Şu‘ayb, es-Sunen**, İstanbul 1992.

Özden, Yüksel, **Eğitimde Yeni Değerler Eğitimde Dönüşüm**, Ankara 2002.

Selçuk, Ziya, **Gelişim ve Öğrenme**, Ankara 2004.

Sönmez, Veysel, **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, Ankara 2010.

Suyutî, Celâleddîn, **Zehru‘r-Rubâ ‘ala‘l-Muctebâ**, Kâhire 1930.

Şişman, Mehmet, **Eğitim Bilimine Giriş**, Ankara 2007.

Tirmizî, Ebû ‘Îsâ Muhammed b. **‘Îsâ, es-Sunen**, İstanbul 1992.

Yeşilyaprak, Binnur (Editör), **Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim**, Ankara 2006.